

ICHKI ISHLAR ORGANLARI TIZIMIDA TERGOV FAOLIYATINING O‘RNI VA AHAMIYATI

Чиноз тумани ИИБ ҳузуридаги Тергов бўлинмаси терговчиси катта лейтенант

Ж.Ў.Абдусаломов

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar organlari tizimida tergov faoliyatining huquqiy asoslari, vazifalari hamda amaliy ahamiyati yoritilgan. Tergov bo‘linmalarining jinoyatlarni o‘z vaqtida fosh etish, aybdor shaxslarni aniqlash va fuqarolarning huquq hamda erkinliklarini himoya qilishdagi roli ilmiy-amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Maqola rasmiy-uslubda bayon etilgan bo‘lib, ichki ishlar organlari xodimlari, kursantlar va soha mutaxassislari uchun mo‘ljallangan.

Kalit so‘zlar: Ichki ishlar organlari, tergov faoliyati, jinoyat protsessi, obyektiv haqiqat, isbotlash, kriminalistika, protsessual nazariya.qonuniylik, protsessual tartib, xizmat intizomi.

KIRISH

Ichki ishlar organlari faoliyatida tergov bo‘linmalari alohida o‘rin tutadi. Jinoyat protsessida tergov faoliyati obyektiv haqiqatni aniqlashga qaratilgan markaziy bilish jarayoni hisoblanadi. Mazkur faoliyat jinoyat sodir etilgan holatlarni ilmiy asosda o‘rganish, dalillarni protsessual tartibda to‘plash va baholash orqali adolatli sudlovni ta‘minlashga xizmat qiladi. Shu bois tergov faoliyatini nazariy jihatdan o‘rganish jinoyat protsessi fanining muhim yo‘nalishlaridan biri sanaladi. Tergov faoliyati jinoyatlarning tezkor va to‘liq ochilishini ta‘minlash, aybdor shaxslarni fosh etish hamda jamiyatda qonun ustuvorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Mazkur faoliyatning samarali tashkil etilishi ichki ishlar organlariga bo‘lgan jamoatchilik ishonchini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Nazariy jihatdan tergov faoliyati davlat tomonidan belgilangan vakolatlar doirasida amalga oshiriladigan maxsus protsessual bilish faoliyatidir. Ushbu faoliyat jinoyat-huquqiy munosabatlar doirasida yuzaga kelib, uning asosiy vazifasi jinoyat hodisasi bo‘yicha obyektiv haqiqatni aniqlashdan iborat. Tergov faoliyati jinoyat huquqi, jinoyat protsessi va kriminalistika fanlarining o‘zaro integratsiyasi asosida shakllanadi.

Jinoyat protsessi nazariyasida obyektiv haqiqat konsepsiyasi tergov faoliyatining metodologik asosi hisoblanadi. Isbotlash jarayoni dalillarni yig‘ish, tekshirish va baholash bosqichlaridan iborat bo‘lib, ushbu bosqichlarning har biri ilmiy mantiqiy tahlil asosida amalga oshiriladi. Dalillarning o‘zaro bog‘liqlikda baholanishi tergov xulosalarining ilmiy asoslanganligini ta‘minlaydi.

Kriminalistika tergov faoliyatining ilmiy-metodik asosini tashkil etadi. Jinoyatlarni ochish bo‘yicha kriminalistik versiyalarni ilgari surish, tergov harakatlarini rejalashtirish va taktikasini belgilash mazkur fan yutuqlariga tayangan holda amalga oshiriladi. Kriminalistik bilimlar tergov faoliyatining samaradorligini oshirishda muhim ilmiy omil hisoblanadi.

Fan nuqtayi nazaridan tergov faoliyatida protsessual kafolatlarning mavjudligi obyektiv haqiqatni aniqlashning zarur sharti hisoblanadi. Shaxs huquq va erkinliklarining himoyalanganligi, qonuniylik va aybsizlik prezumpsiyasi tergov faoliyatining ilmiy-huquqiy barqarorligini ta'minlaydi.

Ichki ishlar organlarida tergov faoliyati O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi hamda sohaga oid boshqa normativ-huquqiy hujjatlar asosida amalga oshiriladi. Qonuniylik, inson huquqlariga hurmat, aybsizlik prezumpsiyasi, protsessual mustaqillik va javobgarlik kabi tamoyillar tergov faoliyatining asosini tashkil etadi.

Ichki ishlar organlari tergov bo'linmalarining asosiy vazifalariga quyidagilar kiradi:

jinoyatlar bo'yicha dastlabki va to'liq tergovni amalga oshirish;

dalillarni qonuniy yo'l bilan to'plash, tekshirish va mustahkamlash;

jinoyat sodir etilishiga sabab bo'lgan shart-sharoitlarni aniqlash va ularni bartaraf etish yuzasidan taqdimnomalar kiritish;

fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishni ta'minlash.

Tergovchining kasbiy faoliyati yuqori darajadagi mas'uliyat, xolislik va xizmat intizomini talab etadi. Har bir tergov harakati belgilangan protsessual tartibda, qonun talablari va idoraviy ko'rsatmalarga qat'iy rioya qilgan holda amalga oshirilishi lozim. Xizmat vakolatlarini suiiste'mol qilish yoki protsessual buzilishlarga yo'l qo'yish qonuniy javobgarlikka sabab bo'ladi.

Bugungi kunda ichki ishlar organlari tergov faoliyatida raqamli texnologiyalar, elektron hujjat aylanishi va axborot tizimlaridan keng foydalanilmoqda. Bu esa tergov jarayonining shaffofligi va tezkorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tergovchilarni zamonaviy bilim va ko'nikmalar bilan muntazam tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Tergovdan oldingi tekshiruv — jinoyat haqida xabar tushgandan keyin amalga oshiriladigan dastlabki bosqich hisoblanadi. Bu davrda jinoyat alomatlari mavjudligi tekshiriladi, surishtiruv va dastlabki tergov harakatlari olib boriladi.

Asosiy protsessual harakatlar: ushlab turish, hodisa joyini ko'zdan kechirish, ekspertiza tayinlash; shaxsni vaqtincha hibsga olish 48 soatgacha mumkin bo'lib, bu gumon qilinuvchi shaxsning qochishini, dalillarni yo'qotishini oldini oladi; bu bosqichda protsessual majburlov choralari ham qo'llanadi.

Prokuratura — jinoyat protsessining nazoratchi organi sifatida qonuniylikni ta'minlash, tergov ishlarini yuritish va jinoyat ishlarida qaror qabul etishda muhim funksiyaga ega. Prokuratura vazifalari:

jinoyat ishlarini tergov qilishni tartibga solish;

tergov faoliyati ustidan qonuniy nazoratni amalga oshirish;

huquqiy nazorat asosida tergov harakatlarining qonuniyligini ta'minlash.

Yuzlashtirish bu tergov harakati gumon qilinuvchi va jabrlanuvchini qarama-qarshi qo'yib, bayonotlari o'rtasidagi tafovutlarni aniqlashga xizmat qiladi.

Ko'zdan kechirish- tergovchi hodisa joyini detallik bilan o'rganadi, dalillarni aniqlaydi va to'playdi. Bu harakat jinoyatni chuqur tushunishga yordam beradi.

Tergov sudyalari va ularning huquqiy roli

Yaqinda O‘zbekiston jinoyat protsessual qonunchiligiga kiritilgan o‘zgarishlarga ko‘ra, jinoyat ishida sudga qadar bo‘lgan harakatlarga sanksiya berish vakolati tergov sudyalari berildi. Bu shaxslarning erkinliklarini cheklovchi harakatlar (masalan, tintuv yoki hibsga olish) bo‘yicha qarorlarni mustaqil ko‘rib chiqishni ta‘minlaydi.

Muhim jihatlar:

tergov sudyasi tintuv yoki boshqa protsessual qarorni ko‘rib chiqadi va qonuniyligini baholaydi;

agar tergov sudyasi qarorni rad etsa, tergovchi faqat yangicha holatlar asosida iltimosnoma taqdim eta oladi;

kechiktirib bo‘lmaydigan holatlarda tergovchi huquqi bor, lekin keyinchalik sud nazorati talab qilinadi.

Tergovchi faoliyati ustidan quyidagi nazorat turlari mavjud:

Idoraviy nazorat — o‘zi xizmat qilayotgan tizim tomonidan tekshiruv;

Prokuror nazorati — jinoyat protsessining qonuniyligi ustidan yuqori nazorat;

Sud nazorati — tergov harakatlari sud tomonidan qayta baholanadi, xususan protsessual qarorlar qonuniyligi. Bu nazoratlar tergovning xolis va qonuniy olib borilishini ta‘minlaydi.

Dalillar jinoyat protsessining muhim elementi bo‘lib, ularni to‘plash, tekshirish va baholash protsessual qonunchilik asosida amalga oshiriladi. Bu haqda o‘quv qo‘llanmalar va darsliklarda batafsil yoritilgan.

Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz mumkinki, ichki ishlar organlari tizimida tergov faoliyati qonuniylik va adolat tamoyillariga asoslangan holda olib borilishi shart. Tergov bo‘linmalarining samarali faoliyati jinoyatchilikka qarshi kurashish, fuqarolarning huquqiy himoyasini ta‘minlash va jamiyatda barqarorlikni mustahkamlashning muhim kafolatidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi.
2. Ichki ishlar organlari faoliyatiga oid normativ-huquqiy hujjatlar.
3. Tergov faoliyati bo‘yicha ilmiy va o‘quv adabiyotlar